

Teresa Dębowska-Romanowska

**WKŁAD KATEDRY PRAWA FINANSOWEGO
WYDZIAŁU PRAWA I ADMINISTRACJI UŁ
W PROCES TRANSFORMACJI PRAWA FINANSOWEGO
W II POŁOWIE XX WIEKU**

Rozwój nauki prawa finansowego (dawniej skarbowego) nie przebiegał w taki sposób, abyśmy mogli wytyczyć stałą nieprzerwaną linię tego rozwoju – wyrażającą się w jednakim stopniu zarówno jeśli chodzi o doskonalenie procesów legislacyjnych, jak i rozwój doktryny, kształtującej naukę prawa publicznego i judykaturę.

Niewątpliwie bowiem uznać trzeba, iż procesy te doznały swego „przyspieszenia” po roku 1989, co nie oznacza, że należy negować rozwój nauki prawa finansowego w latach 1950–1989.

Poza dyskusją jednak jest stwierdzenie, iż brak instytucji demokratycznych, konstytucyjnej zasady państwa prawnego, zasad podziału władz, upaństwowienie własności narodowej, prymat planowania społeczno-gospodarczego nad planowaniem finansowym oraz nieistnienie samorządu terytorialnego – to te cechy ustroju państwa „socjalistycznego”, które stwarzały naturalne bariery dla rozwoju prawa publicznego, w tym szczególnie tak newralgicznej jego części, jak prawo finansowe. Widoczna była także dominacja nauk ekonomiczno-financeowych nad naukami prawnymi w tym zakresie.

Mimo to nie można mówić – moim zdaniem – o regresie nauki prawa finansowego w PRL. Na to zjawisko złożyło się wiele skomplikowanych i trudnych do naukowego zhierarchizowania przyczyn. Wydaje się, iż na plan pierwszy wysuwa się – mimo wszystko – stosunek środowisk naukowych do tradycji prawniczej II Rzeczypospolitej oraz osiągnięć demokratycznych państw w zakresie zagwarantowania praw jednostki.

Zasadniczo jednolite było stanowisko nauki prawa finansowego co do potrzeby zapewnienia stabilności prawa, ustawowych form reglamentacji

finansowej, jak najszerszej konstytucjonalizacji prawa finansowego. Uznanie niezbędności poddania sądownictwu administracyjnemu prawa daninowego, zaskarżalności do NSA innych decyzji administracyjnych, czy też innych aktów indywidualnych z zakresu prawa finansowego, konieczności decentralizacji finansowej ustroju państwa, jawności gospodarki finansowej państwa – stanowią tu najbardziej znaczące przykłady.

Za zjawisko o ogromnym znaczeniu dla rozwoju nauki prawa finansowego uznać należy podjęcie badań prawnoporównawczych. Jest ono tak ważne, że względu na to, że z jednej strony umożliwiało głębsze poznanie instytucji prawa finansowego – zważywszy na różnorodność rozwiązań prawnych w poszczególnych państwach – z drugiej przybliżało standardy prawne obowiązujące w rozwiniętych systemach demokratycznych w zakresie stosunków finansowych między państwem a innymi podmiotami publicznymi, ochrony praw jednostki, prawa do sądu w zakresie spraw z obszaru prawa finansowego, jawności finansów publicznych.

Z tych właśnie przyczyn nie można mówić – jak już wspomniałam – o regresie prawa finansowego w okresie 1950–1989. Symptodem potwierdzającym tego rodzaju „diagnozę” wydaje się być rozwój nauki prawa finansowego w latach dziewięćdziesiątych, w szczególności w zakresie prawa finansowego samorządu terytorialnego, prawa daninowego, a ostatnio także i prawa budżetowego państwa.

Rozwój prawa finansowego wyraża się w dążeniu do pełnego prawnego sprecyzowania cech konstytucyjnych zasadniczych instytucji prawa finansowego, takich jak budżet lokalny, budżet państwa i ustawa budżetowa, dochody gmin i ich klasyfikacja prawna, podatek w porównaniu z innymi daninami publicznymi oraz karami pieniężnymi, pojęcie aktu administracyjnego z zakresu prawa finansowego, w tym decyzji konstytucyjnych i deklaratoryjnych, pojęcie wydatku publiczno-prawnego.

Drugi nurt rozwoju prawa finansowego to instytucje oraz kształtowanie się formalnego prawa finansowego, przy czym – co oczywiste – na plan pierwszy wysuwają się zagadnienia formalnego prawa daninowego. Tutaj kwestie obrony interesów strony, pojęcie „sprawiedliwości procesowej” oraz stabilności prawa – są najważniejsze.

Zagadnienia trybu wydatkowania publicznego oraz wewnętrznych procedur ustrojowych prowadzenia gospodarki finansowej przez podmioty publiczne są także przedmiotami badań naukowych i monografii. Jest to jedna z najmłodszych dziedzin prawa finansowego. Prawo dewizowe oraz publiczne prawo bankowe doczekały się również licznych monografii naukowych.

Przedmiotem badań stało się międzynarodowe prawo finansowe. Stosunkowo najsłabiej rozwijającą się dziedziną prawa finansowego jest ustrój gospodarki pieniężnej państwa oraz prawo walutowe. Wielki wkład w postęp nauki prawa finansowego wniosła judykatura, a zwłaszcza orzecznictwo

Trybunału Konstytucyjnego i Naczelnego Sądu Administracyjnego. Bujny rozwój czasopiśmiennictwa naukowego i popularnego w tym zakresie stanowi uzupełnienie obrazu.

Rozwój ten dokonuje się jednak siłami oraz przy czynnej inspirującej roli przedstawicieli nauki prawa finansowego wykształconych i przygotowanych do swej roli jeszcze w okresie minionym. Są oni reprezentowani w Trybunale Konstytucyjnym oraz bardzo szeroko w Naczelnym Sądzie Administracyjnym – stojąc na straży wartości państwa prawnego. Znaczący był także udział środowiska nauki w tworzeniu ustaw z zakresu prawa finansowego, ustaw konstytucyjnych i ustrojowych. W ostatnich latach coraz bardziej widoczny jest też wpływ filozoficzno-prawnych poglądów autorów na sposób uprawiania teorii i dogmatyki prawa finansowego. Dotyczy to nie tylko wielkiego sporu pomiędzy „naturalistami” a „pozytywistami” co do dopuszczalności i stopnia „głębokości” reglamentacji prawnofinansowej (rola zwyczaju, dopuszczalne granice opodatkowania...), lecz także pomiędzy zwolennikami bardziej centralistycznej i „omnipotentnej” wizji państwa a zwolennikami liberalizmu prawno-ekonomicznego.

We wszystkich wskazanych wyżej dziedzinach wkład pracowników Katedry Prawa Finansowego UŁ (uprzednio Zakładu Prawa Finansowego, Katedry Prawa Finansowego i Zarządzania Gospodarką Narodową) był bardzo znaczący.

Wynika to w dużej mierze z tradycji i sposobu myślenia o finansach publicznych w kategoriach aksjologicznych, jak służby na rzecz wartości, takich jak demokratyczne państwo prawa, ochrona praw jednostki, ograniczenia władztwa finansowego państwa oraz podejścia analitycznego do instytucji prawa finansowego opartego na doświadczeniach także i innych państw. W Katedrze Prawa Finansowego uprawiana jest w różnym stopniu dogmatyka prawa, jak i badania nad częścią ogólną prawa finansowego oraz budżetowego, a także nad finansami publicznymi.

Założyciel Katedry, prof. dr hab. Jerzy Lubowicki tworzył lub inspirował do tworzenia według tego sposobu myślenia.

Profesor dr hab. Jerzy Lubowicki urodził się 5 stycznia 1898 r. w Warszawie. Pracę na Uniwersytecie Łódzkim rozpoczął zaraz po jego powstaniu, w październiku 1945 r. W okresie międzywojennym czynny jako wysoki urzędnik Ministerstwa Skarbu wydał szereg pozycji, z których najważniejszymi są: *Polityka podatkowa Polski*, Warszawa 1927; *Zasady reformy podatkowej*, Warszawa 1928; *Normy zyskowności w przemyśle i handlu*, Warszawa 1931; *Dwudziestolecie podatków bezpośrednich*, Warszawa 1938.

Nieprzerwana praca prof. J. Lubowickiego na stanowisku docenta, a następnie profesora nadzwyczajnego i profesora zwyczajnego trwała do roku 1964. W tym okresie skupił się on na zagadnieniach budżetów lokalnych (*Ewolucja podstaw ustrojowych finansów komunalnych*, „Myśl

Współczesna” 1947), zajął się też teoretycznymi zagadnieniami budżetu państwa (*Budżet w gospodarce planowej*, „Wiadomości NBP” 1948; *Budżet i zasady budżetowe*, „Państwo i Prawo” 1964, nr 8–9).

Duże znaczenie dla dydaktyki miał skrypt profesora *Nauka skarbowości i prawa skarbowego* (I wyd. 1947, II wyd. 1948). Znaczące w jego pracy badawczej były problemy podatkowe, którym poświęcił także szereg publikacji w czasopiśmie zagranicznych.

Po nagłej śmierci prof. J. Lubowickiego kierownictwo Katedry objęła w 1964 r. prof. dr hab. Natalia Gajl. Zainteresowania naukowo-badawcze prof. N. Gajl są obszerne. Rozwija ona swą twórczość, nigdy nie zamykając się jedynie w dogmatycznej analizie i opisie zjawisk. Zastosowała, a także starała się wpoić swoim wychowankom, metodę analizy historycznej, interdyscyplinarnej i komparatystycznej.

Przemyślenia naukowe prof. N. Gajl związane z rozprawą doktorską (1959) i habilitacyjną (1963) zostały utrwalone w monografii *Systemy prawno-finansowe kapitalistycznych przedsiębiorstw państwowych*, Warszawa 1965. Praca ta do dziś pozostaje jedyną monografią tematu. Okazała się też wielce przydatna i aktualna w okresie przechodzenia gospodarki polskiej do modelu rynkowego, ponieważ można korzystać z przedstawionych w niej informacji, ocen i tez.

Problematyce systemów finansowych przedsiębiorstw, będącej kontynuacją tego wątku, poświęcona jest znaczna część twórczości prof. N. Gajl. Podstawowe znaczenie ma tu monografia: *Systemy finansowe przedsiębiorstw uspołecznionych*, Warszawa 1970, która w latach następnych była uaktualniana i w konsekwencji doczekała się czterech wydań (1970, 1975, 1980, 1987). Prace te ukazują całościowo złożoną i zmienną tematykę organizacyjno-prawną i finansową przedsiębiorstw uspołecznionych, w tym w szczególności zagadnienia podziału zysku i pokrywania strat, funduszy, środków zwrotnych oraz powiązań z budżetem.

W kolejnym dziele prof. N. Gajl pt. *Modele zarządzania i finansowania przedsiębiorstw uspołecznionych* (Warszawa 1986, t. 1 i 2), zagadnienia te ujęte zostały interdyscyplinarnie; przedstawiono je teoretycznie, a jednocześnie w odniesieniu do różnych systemów zarządzania.

Drugim, co nie znaczy mniej istotnym, obszarem badawczym w twórczości prof. N. Gajl, jest problematyka budżetowa. Prawdziwym „bestsellerem” naukowym okazała się monografia pt. *Budżet a Skarb Państwa*, Warszawa 1974. Dała ona równocześnie historyczne i współczesne, polskie, a zarazem porównawcze spojrzenie na genezę i kształt obecny podstawowych instytucji prawnych i finansowych podmiotów publicznych. Pełne uznanie dla tej pracy wyrażono bezpośrednio po jej opublikowaniu, obecnie zaś widać jeszcze wyraźniej, jak wielkie ma ona znaczenie dla unormowania statusu prawnego Skarbu Państwa, a także dla reform w zakresie przedsiębiorstw publicznych oraz kształtu konstytucji (*Konstytucyjne ujęcie problematyki finansów*, „Państwo

i Prawo" 1989, nr 11; *Gospodarka budżetowa w świecie*, Warszawa 1993; *Gospodarka lokalna w świecie*, Warszawa 1993).

Bogactwo ocen i propozycji prof. N. Gajl zawarte zostało w licznych pracach dotyczących kontroli finansowej (np. w pracach: *Zagadnienia kontroli finansowo-gospodarczej przedsiębiorstw i zjednoczeń*, red. N. Gajl, Wrocław 1973, oraz *Kontrola administracji w państwach socjalistycznych*, red. J. Łętowski, Wrocław 1983). Wielką troską prof. N. Gajl jest stan legislacyjny polskiego prawa finansowego. Dawała temu wyraz w licznych pracach naukowych, a także w pracach różnych zespołów doradczych i opiniodawczych, a wreszcie jako Sędzia Trybunału Konstytucyjnego w latach 1985–1989. Znaczący jest Jej wkład do teorii prawa finansowego. Jest on widoczny w różnych pracach, w tym zwłaszcza w *Instrumentach finansowych w zarządzaniu gospodarką narodową* (Warszawa 1979 i wyd. II 1988) oraz w podręczniku *Finanse i prawo finansowe* (Warszawa 1980 i wyd. II 1986).

Na szczególne podkreślenie zasługują prace poświęcone zagadnieniom miejsca finansów publicznych w konstytucji, stabilizacji przepisów prawa finansowego, zjawiskom ekonomizacji i publicyzacji prawa. Wyrazem tego są monografie dotyczące systemów podatkowych w świecie (*Teorie podatkowe w świecie*, Warszawa 1992).

Oddzielnie omówić wypada dorobek prof. N. Gajl w dziedzinie dydaktyki. Począwszy od 1967 r., Pani Profesor redagowała pracę zbiorową pt. *Źródła prawa finansowego*, która stanowiła podstawową pomoc dydaktyczną w nauczaniu prawa finansowego w Polsce. Profesor N. Gajl jest również autorem podręcznika akademickiego *Finanse i prawo finansowe*, który miał już 3 wydania (1980, 1986, 1992). Wyróżnia się on na tle innych podręczników odmiennym zakresem i formą oraz metodą prezentacji ogólnego dorobku teorii finansów publicznych i prawa finansowego na świecie.

W Katedrze Prawa Finansowego zatrudniony był także od 1963 r. Ryszard Ciałkowski, który w roku 1970 napisał pracę doktorską pt. *Ewolucja budżetu terenowego w Polsce*, a następnie rozwijał tematykę badawczą prawnobudżetową zajmując się także zagadnieniami stosunku kredytowego. Za cenny należy uznać jego wkład w badania nad zagadnieniami ogólnymi i pojęciowymi prawa finansowego (*Terminologiczne aspekty konstrukcji podatku*, „Acta Universitatis Lodzensis” 1992, Folia iuridica 54). Po przejściu na Wydział Prawa Uniwersytetu Śląskiego, dr R. Ciałkowski nie zerwał aż do chwili śmierci, więzów z Katedrą Prawa Finansowego, czego wyrazem było przeprowadzenie kolokwium habilitacyjnego przed Radą Wydziału Prawa i Administracji UŁ. Temat rozprawy habilitacyjnej to: *Kredyt w gospodarce narodowej. Zagadnienia finansowo-prawne*, Katowice 1986.

Znaczący był też wkład zmarłego już dr. R. Tomaki w naukę prawa finansowego. Doktor Tomaka, pracujący w Katedrze w latach 1970–1980, dał się poznać jako znawca problematyki konstrukcji dochodu podatkowego, z którego to zakresu opracował cykl artykułów.

W Katedrze Prawa Finansowego pracował także do 1992 r. prof. dr hab. Cezary Kosikowski, którego wciąż powiększający się wkład w dorobek nauki prawa finansowego jest powszechnie znany. Wystarczy zatem wymienić najbardziej znaczące i reprezentatywne publikacje C. Kosikowskiego, które dobrze obrazują główne pola jego zainteresowań badawczych. Są to: *Rola Ministra Finansów w systemie zarządzania finansami w państwach socjalistycznych*, Łódź 1976; *Postępowanie finansowe w systemie prawa polskiego*, „Zeszyty Naukowe UŁ” 1979, S. I, nr 65; *Problemy prawne planowania oraz zarządzania gospodarką narodową i finansami publicznymi we Francji powojennej*, Łódź 1981; *Problemy legislacyjne polskiego prawa finansowego i jego kodyfikacji*, Wrocław 1983.

W Katedrze Prawa Finansowego pracował również do 1992 r. dr hab. Witold Olszowy, któremu przypisać należy badania nad pozycją obywatela w prawie finansowym (*Pozycja obywatela w prawie finansowym PRL*, Łódź 1984), a także nad istotnymi zagadnieniami podmiotowości prawnej w zakresie prawa finansowego (*Niektóre zagadnienia prawne podmiotowości podatkowej*, ZNUŁ, 1978, z. 31).

Od roku 1992 kierownikiem Katedry jest prof. dr hab. T. Dębowska-Romanowska.

W ostatnim okresie najsilniej rozwijają się badania nad teorią prawną budżetu, prawem budżetowym oraz prawem budżetowym samorządu terytorialnego. Niektóre z publikacji mają charakter pionierski. Wskazać tu zwłaszcza należy pierwszą monografię poświęconą wydatkom publicznym (art. 13 prawa budżetowego). (T. Dębowska-Romanowska, *Zagadnienia prawne wydatków publicznych na rzecz osób trzecich*, Łódź 1993). Taką samą rangę mają prace nad charakterem prawnym ustawy budżetowej (W. Nykiel, *Ustawa budżetowa*, Łódź 1987; T. Augustyniak-Górna, *Rezerwy budżetowe w państwach socjalistycznych*, Łódź 1988; T. Dębowska-Romanowska, *Komentarz do prawa budżetowego państwa i samorządu terytorialnego wraz z częścią ogólną prawa finansowego*, Łódź 1995). Ta ostatnia publikacja to pierwsza w historii prawa próba dogmatycznego „komentarzowego ujęcia” materialnego i proceduralnego prawa budżetowego.

Lokalnego prawa finansowego obok przytoczonych wyżej książek prof. N. Gajl dotyczy zwłaszcza praca prof. dr hab. W. Nykiela, *Rola dochodów w równoważeniu budżetów lokalnych*, Łódź 1993.

Wreszcie w zakresie problematyki budżetowej ogromną doniosłość miały badania nad cechami prawnymi dotacji i subwencji, które zaowocowały nie tylko cyklem publikacji T. Dębowskiej-Romanowskiej, lecz także wprowadzeniem do ustawy o samorządzie terytorialnym konstrukcji subwencji ogólnej. Dało to asumpt do rozpoczęcia badań nad publicznymi prawami podmiotowymi w prawie finansowym i trybem ich egzekwowania.

Drugą dziedziną badawczą, której pracownicy Katedry poświęcają szczególną uwagę jest publiczne prawo bankowe, co znajduje wyraz w publikacjach dr.

K. Koperkiewicz-Mordel, prof. dr, hab. W. Nykiela oraz mgr. L. Górala. W mniejszym zakresie zajmujemy się międzynarodowym prawem finansowym (publikacje dr. E. Georgjewa), systemami finansowymi spółdzielczości (dr M. Karlikowska) *Rola prawna w kształtowaniu gospodarki finansowej spółdzielni w Polsce* (rozprawa doktorska 1991); *Przekształcenia w spółdzielczości a uwłaszczenie członków spółdzielni*, Ruda Śląska 1991).

Mające wielkie znaczenie praktyczne prawo podatkowe jest przedmiotem badań Katedry zarówno od strony teoretyczno-prawnej (por. publikacje pracowników nt. istoty instytucji płatnika, ryczału podatkowego, generalnego charakteru podatku, podatku lokalnego), jak i praktycznej (por. publikacje dr. H. Dzwonkowskiego na łamach „Rzemieślnika”).

Z kolei dla zobrazowania wkładu Katedry w prace legislacyjne wystarczy wskazać, iż prof. T. Dębowska-Romanowska była autorką tzw. *Senackiego projektu ustawy o regionalnych izbach obrachunkowości*, który następnie stał się podstawą obowiązującej ustawy, współautorką *Ustawy o samorządzie terytorialnym* (przy czynnym udziale prof. dr. hab. W. Nykiela) oraz autorką tzw. *Poselskiego projektu ustawy o finansach gmin*.

Profesor dr hab. N. Gajl zaangażowana jest w prace legislacyjne dotyczące pozycji prawnej Skarbu Państwa oraz prywatyzacji przedsiębiorstw publicznych.

Zarówno prof. N. Gajl, jak i prof. T. Dębowska-Romanowska biorą czynny udział w pracach nad przyszłą konstytucją.

Jeśli zaś chodzi o reprezentację Katedry w judykaturze, to wskazać należy, iż prof. N. Gajl była sędzią Trybunału Konstytucyjnego w latach 1985–1989, prof. T. Dębowska-Romanowska sędzią Trybunału Stanu w latach 1991–1993, od roku 1993 jest zaś sędzią Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Daje to podstawy rokowań co do ukształtowania się w Katedrze odrębnej szkoły, jeśli chodzi o teorię prawną budżetu i ustawy budżetowej, teorię wydatków publiczno-prawnych; w tym publicznych praw podmiotowych, formy prawne stosowania prawa finansowego, istotę i formy samoograniczenia władztwa finansowego państwa.

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH PUBLIKACJI PRACOWNIKÓW KATEDRY PRAWA FINANSOWEGO W LATACH 1945–1995

Profesor dr hab. Natalia Gajl

1. *Finanse i prawo finansowe*, Warszawa 1992 (podręcznik).
2. *Gospodarka budżetowa w świetle prawa porównawczego*, Warszawa 1993 (monografia).

3. *Finanse i gospodarka lokalna na świecie*, Warszawa 1993.
4. *Modele podatkowe – podatki obrotowe i inne formy obciążeń pośrednich*, Warszawa 1995.
5. *Modele podatkowe – podatki dochodowe*, Warszawa 1995; oraz wiele artykułów, publikacji, glos i ekspertyz.

Profesor dr hab. Teresa Dębowska-Romanowska

1. *Formy finansowania ubezpieczeń społecznych*, „Zeszyty Naukowe UŁ” [dalej – ZNUŁ] 1967, S. I, z. 52.
2. *Realizacja jednności i powszechności w ustawie budżetowej*, Warszawa 1982 (monografia).
3. *Fundusze celowe systemu budżetowego*, [w:] *System instytucji prawno-finansowych PRL*, Wrocław 1982, t. 2.
4. *Indywidualne akty finansowe*, [w:] *System instytucji prawno-finansowych PRL*, Wrocław 1982, t. 1.
5. *Zagadnienia prawne obiektywizacji subwencji i dotacji dla budżetów samorządowych*, „Samorząd Terytorialny” 1991, nr 1–2.
6. *Projekt ustawy o regionalnych izbach obrachunkowych*, „Wspólnota” 1991, nr 40.
7. *Prawne pojęcie nadzoru nad działalnością komunalną w zakresie spraw budżetowych*, „Samorząd Terytorialny” 1991, nr 11–12.
8. *Ustawa o finansach gmin, projekt autorski*, „Wspólnota” 1992, nr 41.
9. *Zagadnienia prawne wydatków publicznych na rzecz osób trzecich*, Łódź 1993 (monografia).
10. *Odpowiedzialność notariusza za prawidłowe obliczenie, pobranie i odprowadzenie opłaty skarbowej*, „Glosa” 1995, nr 4.
11. *Uwagi o naturze i źródłach legitymizacji nadzoru nad działalnością komunalną w zakresie spraw budżetowych*, „Samorząd Terytorialny” 1995, nr 6.
12. *Komentarz do prawa budżetowego państwa i samorządu terytorialnego wraz z częścią ogólną prawa finansowego*, Warszawa 1995.

Profesor dr hab. Włodzimierz Nykiel

1. *Norma parametryczna*, ZNUŁ, 1977, S. I, nr 19.
2. *Normy prawa finansowego – wybrane zagadnienia*, ZNUŁ, 1979, S. I, nr 65.
3. *Ustawa budżetowa*, „Acta Universitatis Lodzensis” [dalej – AUL] 1987, Folia iuridica 28.

4. *Rola dochodów w równoważeniu budżetów lokalnych*, Łódź 1993.
5. *Uchwała budżetowa rady gminy (wybrane zagadnienia)*, „Finanse komunalne” 1994, nr 4, s. 5–14 (współautor T. Augustyniak-Górna).

Doktor Teresa Augustyniak-Górna

1. *Podmiotowość finansowo-prawna jednostek budżetowych*, ZNUŁ, 1976, S. I, z. 108.
2. *Les dépenses des budgets territoriaux*, AUL, 1985, Folia iuridica 20 (współautor W. Nykiel).
3. *Rezerwy budżetowe w państwach socjalistycznych*, Łódź 1988.
4. *Generalny charakter podatku*, AUL 1992, Folia iuridica 54.
5. *Ustawa budżetowa a budżet państwa w ustawie konstytucyjnej z 17 października 1992 r.*, „Państwo i Prawo” 1995, nr 9.

Doktor Katarzyna Koperkiewicz-Mordel

1. *Kredyty i pożyczki bankowe dla gmin*, Łódź 1993, s. 40 (współautor).
2. *Ewolucja pozycji Narodowego Banku Polskiego a przekształcenia własnościowe w sektorze bankowym*, AUL, 1994, Folia iuridica 62.
3. *Nowe rozwiązania prawne w zakresie opodatkowania nieruchomości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” [dalej – RPEiS] 1995, nr 4.
4. *Finansowanie samorządu terytorialnego działającego w układzie wieloszczeblowym*, [w:] *Przyszłość samorządu terytorialnego w Polsce*, Poznań–Łódź 1995.

Doktor Edward Georgjew

1. *Pojęcie instrumentu prawno-finansowego*, ZNUŁ 1969, S. I, z. 65, s. 61–72.
2. *Problemy prawne i finansowe handlu zagranicznego w świetle reformy gospodarczej*, AUL, 1984, Folia iuridica 16, s. 119–145.
3. *Konkurencyjne formy zewnętrznego finansowania przedsiębiorstw państwowych*, „Finanse” 1988, nr 10, s. 28–39.
4. *Problematyka unów zapobiegających podwójnemu opodatkowaniu*, RPEiS, 1989, z. 2, s. 119–128.
5. *Bułgarska ustawa o partiach politycznych z 3 kwietnia 1990 r.*, [w:] *Prawno-porównawcze zagadnienia prawa konstytucyjnego*, Warszawa 1990, s. 4–13 (współautorstwo).

6. *Ustawa o wyborach do Wielkiego Zgromadzenia Ludowego w Bułgarii*, [w:] *Nowe ordynacje wyborcze*, Warszawa 1990, s. 5–127 (współautorstwo).
7. *Bułgarska ustawa o partiach politycznych z 3 kwietnia 1990*, [w:] *Przemiany konstytucyjne w Europie Wschodniej*, z. 1, Warszawa 1993, s. 59–60.

Magister Lesław Góral

1. *Kierunki rozwoju systemów ochrony depozytów pieniężnych instytucji kredytowych w wybranych krajach Unii Europejskiej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” [dalej – PUG] 1994, nr 3, s. 12.
2. *Charakterystyka modeli organizacyjnych nadzoru bankowego w wybranych krajach europejskich*, PUG, 1995, nr 5, s. 16–21.
3. *Rozwój i działalność building societies w Wielkiej Brytanii*, PUG, 1995, nr 7, s. 17–21.
4. *Obowiązkowy system ochrony depozytów bankowych i jego harmonizacja z postanowieniami angielskiego prawa bankowego*, PUG, 1995, nr 12, s. 2–6.